

מו"ר הגאון הרב זלמן נחמיה גודלברג זצ"ל

נתברך עם ישראל, גם בדורותינו, בדמויות רבות הוד. דמויות אלו מטביעות בחותם עמוק את רישומן על הדור. מאורי הדור ומחנכיו, גדולי האומה, גדולים בתורה, גדולים ביראה, גדולים ברוחב מבטם והשקפתם, גדולים בעומק ראייתם, גדולים בתבונתם, בעצתם, בפקחותם, בניתוח עניינים במבט של תורה - מבט אלוקי.

מקום מיוחד בהשפעה הכלל ישראלית בדורנו היה למו"ר הגאון הרב זלמן נחמיה גודלברג זצ"ל. השפעה של גדלות יוצאת דופן, השפעה של ענקיות. ענקיות בלימוד תורה, ענקיות בעמל תורה, ענקיות בהרבצת תורה, ענקיות במידות.

תמצית הווייתו היתה התבטלות מוחלטת לרצון הקב"ה. לית ליה מגרמיה כלום, אין לו בעולמו אלא הקב"ה ותורתו.

יושב בישיבה היה, אך גם עובר משער לשער. מלמד אברכים מצויינים ומכשירים לדיינות, ובד בבד מלמד צעירים שבקושי מבינים את תלמודו. כותב מאמרים הלכתיים רבים, בנושאים מגוונים מאד [כולל בנושאים מחודשים, עם ההתפתחות הרפואית והטכנולוגית]. משיב תשובות הלכתיות בע"פ ובכתב. כותב חידושים על הש"ס, עורך מערכות שלימות ומקיפות, וכן כותב על סדר השו"ע כאחד מנושאי הכלים הקדמונים. מהיר תפיסה ומחשבה, זריז מאד בהליכותיו, אך שיעוריו נמסרים במתינות ובהסברה נעימה. ראש כולל, ראש בית מדרש, ועם זאת נוסע לאין ספור ישיבות להשקות את הצאן. היה מפורסם מאד, ובד בבד גדלותו מוצנעת בהסתר גדול. כתיבתו ודיבורו מבטאים עמלה של תורה, דיונים לאורך ולרוחב בהבנת דברים, בשיטות שונות. וכשצריך, מורה הוראות ברורות הלכה למעשה. מאיר פנים לכל אחד, יש לו זמן לכל מבקש ה', אף שכל כולו שקוע בעמלה של תורה. נושא ונותן בתורה כדרך כל רבותינו שבכל הדורות, ועם זה לעיתים חדשן בפסיקותיו, וסולל דרך שרק בעל כתפיים רחבות כשלו יכול לחדשם.

ונפרט מעט.

כשרונותיו

"שלחו להתם - סיני ועוקר הרים איזה מהם קודם?" (ברכות סד ע"א) מו"ר היה בעל היקף עצום, היה עמקן יוצא דופן, אך דומני שאחד הדברים שהתייחד בהם היה יכולתו לשלב את השניים. יכולת להתבונן פנימה, להגיע אל שורשי הדברים פנימה פנימה, לנתח אותם בבהירות. זאת תוך שילוב של כללים ופרטים מסוגיות שונות, עד לסגירת מעגלים ביצירה הרמונית מופתית. דברים מוקשים, מורכבים ומסובכים מתחווים ונעשים בהירים ומאירים.

ראייה פנימה זאת – התקיימה אצלו גם בעסקי החיים ולא רק בלימוד. אשה טילפנה אליו ואמרה לו, כאילו בתמימות, שהיא מבינה עניין כלשהו באופן

מסויים. אך הרב קלט מיידית, שהיא מסוכסכת עם מאן דהוא, ומעוניינת לומר אח"כ לכו"ע שהרב מצדיק אותה. ניתן היה לקבל ממנו עצות מחכימות בעניינים מאד רגישים. לדוגמא, כאשר צריך או ראוי לומר דברים כלשהם בענייני שידוכים, איך לאומרם, מתי לאומרם. באופן שהמסר יעבור, אך יקבל את המידה המדוייקת. מצד אחד לומר, ומאידיך שלא יתפרש ע"י השומע באופן חסר פרופורציה.

עילוי – בגיל 17 למד היטב בשנה אחת את כל הש"ס. ואת סדר זרעים, שאין עליו ש"ס בבלי, למד עם הירושלמי!

לכאורה, הכישרונות הנ"ל - זו ברכת שמים. הדבר נכון, אך הוא חלקי בלבד. הוא אמר פעם שבמשך הזמן רוב העילויים מאבדים את כישרונותיהם, את יכולותיהם. הם הולכים עם השנים לאיבוד, הולכים עם הזרם, ונהיים רגילים. הרב זצ"ל לא רק שימר את ברכת-שמים זו מתוך יגיעה גדולה, אלא שמתוך עמלו והשקעתו אף העצים אותה.

זכרון מדהים – היכולת להתייחס לכל נושא מיד כשמתחילים לדבר איתו עליו, להביא מיד מקורות לכאן ולכאן, קושיא מפה וסתירה משם. הכל בשטף מדהים. ועל כולנה – העברת שיעור. הרב מגיע לישיבה, שואל במה עוסקים, ומיד פותח בשיעור על הנושא המדובר, שיעור ערוך למופת, כאילו מסרו לו את נושא השיעור שבוע קודם לכן, וכל השבוע לא עסק אלא בזה. כאילו זה עתה עסק לאורך ולרוחב בסוגיא זו. כך בכל מסכת, כך בכל סימן בשו"ע.

תפיסתו היתה מדהימה לא רק בעומקה וברוחבה, אלא גם במהירותה. מיד קולט את הנלמד, מיד מבין את בסיס הדברים. וגם זה היה לא רק בתורה אלא גם בעסקי החיים. אפילו מהירות קריאתו היתה מדהימה. ואנכי עד, היאך תוך שניות היה עובר על עמוד שלם, ואח"כ דן בנושא המדובר.

עמלו המופלא בתורה

כאמור לעיל, תמיד עמל להבנה יסודית של כל סוגיא שעסק בה. צלל פנימה פנימה לשורשי הדברים. מתוך כך היה מאיר את הנושא, הן במבט שמקיף את כללותו, והן את ענפי הנושא ופרטיו. היתה נוצרת מערכה שלימה, סגירת מעגלי הבנה של הנידון. לאור הבהירות וההבנה של שורשי הנידון, היתה הסוגיא מתחוורת, ערפל שנובע מאי בהירות היה מואר. הסוגיא בכללותה ופרטיה השונים נעשו בהירים ומאירים.

עמל בהבנה, עמל בהתמדה, עמל בחזרות. לא היו קיצורי דרך – כאשר עלה נידון כלשהו, חתר להבנתו עד תום, לרדת לשורשיו, לשקול היטב את כל צדדיו, להביא ראיות לכאן ולכאן מהו גידרו של הדבר, מהם גבולותיו וכד', והכל תוך ישירות של סברא ושל ראיות, מתוך נאמנות מוחלטת לאמת.

עמל של היקף. היקף זה הגיע למימדים מדהימים של שליטה בש"ס, בראשונים, באחרונים ובפוסקים. היקף שהוא הכיל אותו באופן חי ממש, כך שתלמודו ניצב לפניו בעת שיזדקק לו.

נמחיש את עוצמת דבקו והתמדתו בתורה ע"י דוגמאות אחדות –

לעיתים, אשתו הרבנית ע"ה היתה מבקשת מבניה שיסבירו לה מושגים מסויימים. היו אלו מושגים לימודיים. תמהו הבנים מה לאמא ולמושגים אלו. ענתה הרבנית ששמעה את הרב דן בהם בתוך השינה...

ועוד מעשה – סמוך לפטירתו קם בוקר אחד, וסיפר לבניו שבמהלך הלילה הוא דן ארוכות עם הרב פרנק זצ"ל אודות כשרות גט מסויים.

ועוד, היו ימים בהם היה נוסע לשעות ארוכות להעביר שיעורים במספר ישיבות. שעת החזרה לביתו היתה בסביבות 21:30. לאחר כל טירחה זו, צריך היה כמובן לסעוד מעט את ליבו, לנפוש קימעא. כל זה נכון לאדם מן השורה, אך הרב זצ"ל קבע מראש חברותא לשעה 21:45! די לו ברבע שעה לאכול ארוחת ערב, לנפוש מעט, ומן הסתם עוד דבר או שניים שצריך היה לעשות. [וזה גם כשהרב היה בן שמונים וחמש שנים ומעלה]!

פן נוסף בעוצם שקידתו – הריכוז המפעים. לא חש ולא שמע את הנעשה סביבו. כולו בתוך הלימוד. שבת אחת [שבת ה'שבעה' על פטירת אביה של הרבנית, מרן ר' שלמה זלמן] שבתו הרב והרבנית בבית אמי [מגוריה היו סמוכים מאד לבית ר' שלמה זלמן]. הרב ישב ללמוד, ואילו אמי והרבנית שוחחו ביניהן. חששה אמי שהן עלולות להפריע לרב בתלמודו, והציעה שהן תעבורנה לחדר אחר. ביטלה הרבנית את החשש, ואמרה שכאשר הרב לומד שום דבר לא מפריע לו, הוא פשוט אינו שומע מאומה בשעה זו!

היבט נוסף בעמלו – עמל המלמדות. הרב לימד במקומות רבים, בביתו ומחוץ לביתו, מקומות קרובים ומקומות רחוקים. מקומות עם שומעים רבים, ומקומות שחבר המקשיבים היו מתי מעט. בכל מקום שרוצים לשמוע וללמוד – הוא נכון לכך! הלא לכך נועדנו, ללמוד וללמד! ואם כן, האם שייך לומר קשה לי, המקום רחוק, אני עמוס, אני עייף?! לא בכדי הגדירה אמי ע"ה, שהרב היה שמואל הנביא של דורנו, שהיה נודד ממקום למקום.

ועוד זווית של עמל - תמידים כסידרם בכל מצב. גם בזה אציין מאורע שממחיש זאת – בוקר אחד הרב זצ"ל קם, והנה הוא מרגיש לא טוב. לא סתם לא טוב, אלא חולה ממש. נו, מה עושים במצב זה? קודם כל לא אומרים לאף אחד, שמא יעכבו אותנו מלקיים את שיגרת תלמודו. לקח הרב בסתר מדחום בכיסו, והלך כבכל יום ויום לעבודתו באנציקלופדיה התלמודית. החום עלה, והרב ממשיך כרגיל. אך חומרת מצבו התבררה לאחר מכן, כאשר בדרך חזרה לביתו התמוטט ברחוב, ולבסוף אושפז.

עמלו - בכל ענייני תורה. הרב זצ"ל עסק בשאלות מורכבות, גם כאלו שהתחדשו לאור המדע המתקדם, ולאור גילויים שונים. הטכנולוגיות המתחדשות הציבו אתגרים הלכתיים בפני פוסקי הדור. הרב לא נרתע, למד כל נושא שהובא בפניו, והורה הלכה למעשה. [החל מסוגיות של פריון, טכנולוגיה, חללית 'בראשית' ועוד].

תורת אמת

עמלו העצום, ויראתו שקודמת לחכמתו, הביאוהו לידי שעבוד מוחלט לדבר ה', לתורתו ולרצונו. דבק היה באמת. כל דבר שבירר, ומצא שכך הוא רצון הקב"ה, היה כולו עם ההבנה הזאת, בליבו ובעשייתו.

ובלימוד עצמו – סברות ישרות, בהירות. לומד את דבר ה', מה הסוגיא אומרת לי, מה עולה ממנה. כל כולו קשוב לסוגיא, מה היא אומרת לנו, מהו דבר ה' המתגלה דרכה. כל סברותיו, כל פסיקותיו, כל הליכותיו – הכל נובע מפתיחת ליבו לשמוע ולהבין, ביגיעה ובחתיירה מתמדת, לדבר ה' הניצב לפניו.

"תורה ללמדה - זו היא תורה של חסד". דבקותו בחסד זה היתה ללא גבולות. אך גם בעניין זה ניכר היה בתורת האמת שלו – כל החפץ ללמוד, מוזמן. המגזר אליו שייך הלומד, או אופי הישיבה, כל זה אינו מעלה ואינו מוריד. לא קיים בתודעתו 'מה יאמר' וכדו', רוצים ללמוד – שם הוא. חושקים בתורה – הוא איתם. תורת אמת היתה בפינו!

פסיקותיו ג"כ מודרכות עפ"י התורה בישרות מוחלטת, בלי כחל ושרק, בלי להסתכל ימינה ושמאלה, בלי 'מה יאמר'. אין לו אלא התורה בטהרתה.

יש להעיר – פעמים רבות הוא נשאל שאלה הלכתית, ולא ענה תשובה חותכת וסגורה. והשואל מאוכזב ולעיתים מבולבל. במקום לשמוע תשובה חדה, כן או לא, הוא שומע שיעור מקוצר – מהסוגיא כאן עולה כך, ומהסוגיא השניה אחרת. לדברי התוס' כך, אבל מהרשב"א ההיפך, וכך הוא ממשיך וחורז ודו, ומסיים בזה. אבל היכן היא התשובה המעשית? הלא השואל לא בא כדי לשמוע שיעור! אם יורשה לי אסביר את הנלע"ד, מדוע נהג כך. נראה שנהג כן משילוב של סיבות אחדות: א. כך הוא אכן חי - רואה צדדים שונים ומורכבים, חי את כל הצדדים. חי את עמל התורה. ואת אישיותו זו הוא מביא אל כל המדבר איתו. (אגב, פשוט שכאשר היה צורך, ודאי שהיה 'חותך' את הדברים באופן חד וברור). ב. סיבה חינוכית – אין קיצורי דרך, התורה נקנית בעמל. התורה איננה כן ולא. כדי להגיע להכרעה למעשה צריך הבנה, דרוש לימוד. ג. צניעותו ופשוטותו – תפסוק אתה לעצמך! אני אינני אלא עוזר לראות את הסוגיא על צדדיה השונים, וא"כ אינך צריך אותי יותר.

עוד מרכיב בתורת האמת – תמים תהיה. הרבה פעמים אפשר היה לראותו נוהג כך או אחרת, בלא לייחס לזה שום משמעות. נראה היה משהו סתמי. אך פעמים שכעבור זמן אפשר היה לעמוד על הדבר, ולגלות שההנהגה היתה מדודה ומחושבת. כך היא דרכם של גדולי ישראל – כל מעשיהם מונחים עפ"י הדרכתה של תורה, מעשה קטן כגדול.

סיפר בנו, הרב אליהו שליט"א, שכאשר ישבו לסעודה בשבת, ומאכל כלשהו היה רחוק מהרב – תמיד היה הרב קם בעצמו לקחתו, מעולם לא ביקש מילדיו שיגישו לו. לתמיחה הבן הסכים פעם הרב לגלות לו את הסיבה – אני חושש שמא פעם אחת אבקש משהו, והילד לא יקיים את הבקשה, ונמצאתי מכשיל את הילד במצות כיבוד אב, ואני אעבור על 'לפני עיור'!

ללמוד, ללמד ולחנך

הזכרנו כבר לעיל את עמלו, ואת מידת האמת שלו, באופנים שבהם לימד תורה. קרוב או רחוק, רבים או מעטים, גדולי תורה או צעירים, מגזר זה או אחר – אין שום נפ"מ בכל הנ"ל. יש ללמד!

לכאורה למד ולימד, ותו לא. הרבצת תורה נטו. זה עניינו – להיות מהרמיי"ם הגדולים של דורנו.

אמנם, השפעתו היתה הרבה מעבר לעצם לימוד התורה. מחנך גדול היה. החינוך היה חלק מעצם הווייתו. כגדלותו בתורה ובהרבצתה, כך השפעתו החינוכית הענקית. חינוך למידות אצילות לאין שיעור, חינוך לאהבת תורה, לעמל תורה, לאופן קנין תורה. התייחס בהרחבה לנושאי חינוך, בעיקר בע"פ, אך נראה שהדבר העיקרי שהפך אותו להיות גם מחנך גדול הוא ההקרנה הטבעית ששפעה ממנו, הקרנה של אצילות וענוה שאינם מצויים.

היבט נוסף בעניין זה – היה מוקיר, מכבד, ומעודד לימוד תורה בדרכים שונות. בין השאר בלט מאד אופן פנייתו לצעירים ממנו בעשרות שנים. פנייה כגון 'ידידי', 'כבוד תורתו' וכדו' היתה שכיחה ושגורה על לשונו.

רבים מאד היו באים להיבחן אצלו, יחידים וקבוצות שונות. הוא סיפר שהוא מאד אוהב בחינות אלו. והסביר, שבזכותן הנבחנים חייבים לחזור הרבה על תלמודם, וחזרה זו היא פרי הלימוד. [אגב, היתה לו משנה סדורה היאך נכון ללמוד, היאך לחזור וכדו', ע"מ לקנות תורה ולגדול].

כמו כן, מטעם זה גם הרבה לתת הסכמות לספרים. גם בזה ראה כלי לעודד תלמידי חכמים לקנות תורה בגדלות, ע"י עמל על סוגיות, או סיכום של נושאים. אגב, בהסכמות אלו כמעט תמיד כתב ניסוח קבוע – 'הנני לדבר בשבחו של תלמיד חכם'. הניסוח מעיד על מטרת ההסכמה, ניסוח שעוסק יותר בלומד התורה ושבח תלמודו, ופחות בספר עצמו.

מידותיו

אולי העולה על כולנה – מידותיו!

הגאון ר' אשר וייס שליט"א אמר עליו שתי הגדרות שמבטאות באופן נפלא ותמציתי את שיעור קומתו. הראשונה - 'גאון אדיר'. השניה - 'נקי הדעת שברושלים'!! [לא מנקיי הדעת, אלא נקי הדעת, ב'הא הידיעה!].

כמה קולעת הגדרה זו – ענק בתלמודו, וענק במידותיו, ביראתו, בזהירותו, בזריזותו, בנקיותו, בחסידותו, בענוותנותו! ומתוך שהיה מלא וגדוש כל כך, הלכו ושפעו תורתו ומידותיו ועלו על גדותיהן לאין שיעור, והקרינו והשפיעו על תלמידיו, על תלמידי תלמידיו, ועל כל שומעי לקחו.

איזו צניעות, איזו אי החשבה עצמית, איזו ענווה, איזו פשטות. ואולי לא היה כלל עניו, נראה שכלל לא ראה את עצמו. ראה את הקב"ה, את התורה ואת העומד מולו. הוא - פשוט לא היה קיים כלל.

איזו התבטלות כלפי קטן כגדול, איזה כבוד לזולת. איזו הארת פנים וחביבות לכל אחד ואחד, איזו חביבות. איזה דיבור רך ונעים. לצעירי הצאן קרא 'ידידי'. לצורב מתחיל לא היה פונה בגוף שני, כי אם בתואר 'כבוד תורתו'.

יש להדגיש, הביטול היה כלפי האדם שמולו, אך לא ביטל את תורתו כלפי זולתו. ויחד עם זאת, מעולם לא כפה את דעתו, דעת תורה, על רעהו. רחוק היה מאד מאד מלומר 'קבלו דעתי'. את דעתו היה משמיע, מסביר, מבהיר, ובוזה תם העניין.

ונעשה כאומר, מה שיש לי להציע - הצעתי, והרי הדברים לפניך, נראה לך - קבל, לא נראה - אל תקבל. זה כבר בינך לבין עצמך, ועשה בו כטוב בעיניך.

סירב באופן עקבי שיסיעו אותו בתוך העיר במונית. הרי יש אוטובוס, ומדוע אני שונה מכל אדם?! נו, הרי הוא באמת חשב שהוא כמו כולם...

לפני כעשרים שנה, שאלתיו במה אוכל לעסוק לתועלת התורה ולומדיה. הציע מה שהציע. החלה העבודה, אך התברר שזו נעשתה כבר ע"י אחרים. צפה השאלה פעם נוספת. רק אז 'זוכר' בחיבור ענק, רב כמות ורב איכות שהוא חיבר. ובביטול גמור אמר שיש לו כתבי יד במגירות, מי יודע אולי יש להם ערך, אולי כדאי להסתכל בזה. אולי כדאי לערוך אותם. אך כאמור אמר זאת באופן שניתן לחשוב שזה מאמר כלשהו ברמה של בחור משיעור א. אולי יש לזה ערך, מי יודע... סוף דבר - 'משפט ערוך'!

נשאל פעם בעניין תולעים בדגים. תוך כדי הדברים, סיפר כמשיח לפי תומו, שבצעירותו שכניו היו באים אליו, דגיהם בידם, ע"מ שהוא יבדוק אותם מתולעים. עד כאן הוא סיפר. אך שני דברים הוא פשוט 'שכח' לציין. א. מהסיפור ניתן היה להבין שהוא אז אברך צעיר. ולא היא, הוא היה אז ילד בן אחת עשרה שנים! ב. השכנים לא פנו אליו על דעת עצמם, אלא פוסק חשוב שבמשך עשרים שנה ענה לציבור בשאלות אלו, התעייף מלעסוק בזה, והוא זה שהפנה את הציבור אל הילד הקטן שיפסוק להם!

עוד מידה מובהקת - זריזות. היה רץ לדבר מצוה כפשוטו ממש. כשהלך לתפילה, והוא כבן שמונים שנה, הלך בזריזות כבן עשרים.

יחד עם זאת, כשהיה נעמד להעביר שיעור, נראה היה הפוך לגמרי, כולו מתון מתון, מסביר בנחת ובבהירות. שילוב מדהים של שני הפכים, לכאורה. זריזות מרשימה, ומתינות מדהימה. איזו שליטה עצמית במידות, איזה שיעור עוצמתי של הליכה בדרכי ה'!

אישיותו הענקית, בתורה ובמידות, מתאימה עד למאוד לאופן עלייתו לירושלים, ולחוויה הראשונה שלו בעיר הקודש. וכך היה מעשה -

משפחתו עלתה ארצה בהיותו תינוק, ועברה לירושלים כאשר היה בן ארבע שנים ומחצה. התאריך של עלייתם לירושלים - ג' אלול תרצ"ה. הדבר הראשון שעשתה המשפחה - השתתפות בלוויה של הרב קוק זצוק"ל!

איש ירושלים של מעלה, מרן הרב זצ"ל, הקרין בפטירתו על הילד הרך, והלה עלה ונתעלה להיות גם הוא גדול וענק בישראל.

כמה נאה ומתאים להזכיר כאן, לקראת סיום, את המשנה במסכת אבות:

רבי מאיר אומר, כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה. ולא עוד, אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו. נקרא ריע, אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, משמח את המקום, משמח את הבריות, ומלבשתו ענוה ויראה, ומכשרתו להיות צדיק וחסיד וישר ונאמן, ומרחקתו מן החטא, ומקרבתו לידי זכות. ונהנין ממנו עצה ותושיה, בינה וגבורה, שנאמר 'לי עצה ותושיה, אני בינה לי גבורה'. ונותנת לו מלכות וממשלה, וחקור דין,

ומגלין לו רזי תורה, ונעשה כמעין המתגבר, וכנהר שאינו פוסק, והוי צנוע וארך רוח, ומוחל על עלבונו, ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים. בפתיחה הכוללת בספר 'נתיב מצוותיך', שכתב הרב זצ"ל על טעמי המצוות, מבואר באריכות מדוע כתבה התורה ענינים שאינם הלכתיים. כגון, סיפורי האבות וטעמי המצוות. בס"ק מט שם כתוב כך:

ולמעלה מזה למדנו, שכל מה שאנו לומדים מסיפורי התורה ומטעמי מצוותיה נכלל במצוות כלליות שבתורה ['קדושים תהיו', 'והלכת בדרכיו', 'ועשית הישר והטוב'], ולכן אנו מצווים להשתדל להישיר דרכינו, ולכבוש יצרנו, ולתקן מחשבותינו ומעשינו עפ"י כל הנלמד מסיפורי התורה ומטעמי מצוותיה.

כמה נאים לו דברים אלו!

הרגשת ליבי מחייבת אותי לציין במסגרת זו את הדמיון של הרב לחותנו, פוסק הדור – ר' שלמה זלמן. אותה פשטות, אותה ענווה מדהימה. אותו זיו פנים – 'חכמת אדם תאיר פניו', אותו רוחב דעת, אותה התמודדות עם החיים המודרניים מבחינה הלכתית, אותה הבנת דברים בשורשם. אותה הארת פנים, אותה התמדה עצומה. כל אחד עפ"י תכונותיו ואופיו, אך שניהם שותפים ממש בכל הנ"ל. תגן עלינו ועל כל ישראל זכותו, ויהי רצון שנזכה להידבק בתורתו ובמידותיו.

